

ПРОФЕСІОНАЛІЗМ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО АНАЛІЗУ

В статті аналізуються різні напрями наукових досліджень проблем професіоналізму. Розглянуто зміст цієї категорії, етапи та особливості формування та прояву. Показано значення професіоналізму управління на сучасному етапі розвитку суспільства.

The article provides the analyses of the different directions of scientific researches on problems of professionalism. The essence of this category, the stages and the specialties of its forming are reviewed. Besides the role of the management professionalism on the current stage of social development is also described.

Сучасний етап розвитку української державності висунув на перший план проблеми професійності державного управління на всіх рівнях та в усіх напрямках діяльності.

Складний виборчий процес 2010 року також підтвердив, що особливі вимоги висуваються саме до професійного рівня програм, команд, лідерів, організації тощо.

Перспективи суспільного розвитку, що пропонувались всіма претендентами на найвищу посаду у державі, безпосередньо пов'язувались з обіцянками високопрофесійного підходу до розробки стратегій та практики вирішення всіх завдань.

Тож вочевидь, бачимо актуальність детального наукового аналізу різних аспектів проблеми професіоналізму.

Оскільки ця категорія обіймає як специфічні якості окремої людини так і виключає впливи конкретної діяльності та оточуючого середовища, то аналітикою її займалися представники різних галузей науки: філософи, психологи, соціологи, педагоги, економісти. Не уникають даної тематики також правознавці та політологи, пов'язуючи свій аналіз із суспільними процесами та правовими засадами формування і прояву професіоналізму.

Адже чітка професійна позиція – це і принциповість, і компетентність, і знання, і навички, і досвід. І саме подібний зміст є запорукою інноваційних підходів до виконання функціональних обов'язків, а також відповідальності за результати виконання

цих обов'язків як у державній службі, так і у будь-якій сфері діяльності, включно у творчій.

Аналіз чинників впливу, механізмів формування та наслідків запровадження стає основою оцінки значення професіоналізму в житті окремої людини, суспільства в цілому, держави.

Тож виходячи з актуальності, теоретичної і практичної значимості дослідження професіоналізму звернемося до огляду основних аспектів наукового доробку щодо цих питань.

Безумовно, нас передусім цікавлять ті аспекти, які обумовлюють професіоналізм осіб, задіяних в особливо суспільно значимих сферах, де відстоюються права людини, укріплюється державність.

Попри конкретну специфіку прояву в різних сферах та у різних типів особистостей можна виділити деякі найбільш узагальнені підходи до змістовної характеристики категорії професіоналізму.

Більшість авторів пов'язували професіоналізм з професійною структуризацією, диференціацією та інтеграцією, спираючись на систему розподілу праці та репрезентації інтересів. При цьому економічні і соціальні процеси розглядалися з позицій взаємовпливу.

Тому теоретичні трактовки мають як розбіжності, так і узагальнення. Так, у К. Маркса переважатиме економічний детермінізм у підході до професіоналізму [1], у Г. Спенсера чи у Е. Дюркгейма акцент робиться на еволюції соціальних інститутів з відповідною репрезентацією інтересів [2, 3]. А у М. Вебера професіоналізм буде трактуватись як похідна від поведінки індивіда, на яку впливають економічні, соціальні та технологічні чинники [4].

Різні підстави, що обирали автори для характеристики основного змісту та типології професіоналізму, дозволяли їх послідовникам виокремлювати додаткову специфіку в багатовимірній системі соціальних зв'язків, що ґрунтувались на категорії професіоналізму. Особливий акцент при цьому робився на здатності завдяки професіоналізації або інтегрувати певні суспільні групи, або, навпаки, провокувати конфліктогенні ситуації в соціумі. Подібний аспект набуває значущості в перехідному суспільстві, яким є сучасна Україна.

Трансформація всіх сфер суспільного і державного буття потребує високопрофесійного підходу з боку суб'єктів даних процесів. Бо лише за допомогою достатньо високого рівня професіоналізму керівників та виконавців ми здобуємо відчутних позитивних зрушень та оперативності вирішення завдань. Відсутність же професіоналізму спричиняє помилки, ускладнення, провокує напруженість у суспільстві, веде до розчарувань, правового нігілізму, безвідповідальності тощо. Все це призводить до дестабілізації та руйнації як матеріальної так і ідеальної сфер.

При цьому трактовки змісту професіоналізму завжди були доволі широкими та включали не лише оцінки рівня спеціальної фахової підготовки, а й поєднували її з морально-етичними чинниками. В рамках “Батигінської”, “фарисейської”, “Веберівської” чи “Кантівської” моделей можна дослідити вплив ідеальних чинників на ефективність управління.

Здібності, знання і навички, цінності – все це створює загальний фон професіоналізму, перетворюючи його в комплексне поняття. Крім того, ця категорія є достатньо динамічною, при цьому тенденція зростання може в ряді випадків і припинятись, або й перетворюватись на антипода – коли виникають професійні деформації, а в ряді випадків і професійна деградація. Тобто, професіоналізм не є постійною та незмінною категорією. Цій категорії притаманні як формування, так і руйнація. Тому підвищення належного рівня професіоналізму потребує постійних зусиль у відповідності до змін, що відбуваються у часі та просторі і створюють певні сучасні вимоги до змісту професіоналізму.

Все це досягається завдяки спільним впливам процесів навчання, виховання, набуття досвіду практичної діяльності, засвоєння ціннісних орієнтацій суспільства, адаптації до сучасних суспільних вимог тощо. На цьому шляху створюється цілісна система, яку ми і сприймаємо як професіоналізм індивідуума та суб'єкта діяльності.

Професіоналізм в такий спосіб поєднує і економічну роль, і форму організації праці, і модель поведінки при виконанні певних дій. На цьому тлі утверджуються конкретні стандарти і принципи, що спрямовані на досягнення максимальної ефективності та результативності конкретної діяльності.

З цієї точки зору можна проаналізувати, наприклад, професіоналізм в сфері правової діяльності. Йдеться, зокрема, про такі напрями діяльності в сфері права як судова, правоохоронна (міліція, прокуратура), правозахисна (адвокатура), правотворча (законодавча, наукова), інші конкретизовані види правозастосовної діяльності.

Поглянемо, що має лежати в основі професіоналізму в цій сфері.

Це, насамперед, високий рівень правових знань, правової культури і правової свідомості. В свою чергу, це забезпечує компетентність в діяльності, відповідальність за результат, урегульованість і контрольованість вчинків, чітке дотримання етичних норм та інші важливі складові професіоналізму. Разом з тим, все це не обмежує творчого пошуку в сфері юриспруденції, спрямованого на максимальне дотримання принципів пріоритету прав людини, верховенства права.

В умовах утвердження правової держави та формування громадянського суспільства саме останнє, тобто творчість у підходах до вирішення професійних завдань, набуває особливо важливого значення. Отже, в сфері права професіоналізм найбільш наближений до моделі, запропонованої Т. Парсонсом, коли пошук і передача знань поєднуються із застосуванням цих знань [5].

Саме в правовій сфері найбільше зближуються економічні та сутнісні параметри професіоналізму, виступаючи в якості єднання букви і духу закону, теорії і практики, знання і вміння, здібностей і спроможності їх реалізувати.

Професіоналізм потребує дотримання певної трудової етики, в рамках якої існує знання справи, любов до справи, повага до принципів і норм, що регулюють відносини, які виникають в процесі діяльності. За цих умов освіченість і майстерність забезпечують вагомий кінцевий результат такої діяльності.

Подібна складність і тісний взаємозв'язок різних параметрів в рамках категорії професіоналізму висувають певні конкретні вимоги до формування основ професіоналізму вже на етапі фахової підготовки у вищому навчальному закладі.

Це передбачено формулюванням конкретних завдань, цілей, вимог до такої підготовки у вигляді змісту таких нормативних документів як освітньо-кваліфікаційні характеристики, які

затверджуються Міністерством освіти і науки України в процесі ліцензування та акредитації спеціальностей у певних навчальних закладах різних рівнів.

Безумовно, що в найбільш повній мірі змісту категорії професіоналізму відповідають документи, що готуються для ліцензування і акредитації магістерського кваліфікаційного рівня навчальними закладами IV рівня акредитації.

Так освітньо-професійною програмою (ОПП) передбачено зміст навчання, що досягається освітньою та професійною підготовкою, що уособлює кращий вітчизняний та зарубіжний досвід відповідно до сучасних державних та міжнародних стандартів, які існують у конкретній сфері знань та діяльності. Такий документ чітко визначає компетенцію майбутнього фахівця та рівень його знань та вмінь.

Освітньо-кваліфікаційна характеристика (ОКХ) визначає професійне призначення та умови використання фахівця, характер необхідних професійних навичок і вмінь, спроможних забезпечувати ефективне професійне функціонування майбутнього фахівця.

Обидва ці документи (ОПП і ОКХ) передбачають не лише суто професійну складову підготовки, а й виховання людських якостей, формування особистості. Це створює оптимальну модель продуктивної, ефективної діяльності.

Але навчальний заклад спроможний створити лише засадничі умови професіоналізму. В повному обсязі це завдання реалізується тільки в процесі застосування отриманих теоретичних знань в практичній діяльності. Здобутий практичний досвід доповнює теоретичну складову професіоналізму. Крім того, прикладний аспект безпосередньої фахової діяльності має бути доповнений різноманітним життєвим досвідом, в процесі якого відбувається додаткове самовиховання, соціалізація, творче застосування знань і навичок з відповідним формуванням норм і принципів поведінки та механізму відповідальності за якість результату професійної діяльності.

Обіймаючи в такий спосіб комплекс як об'єктивних, так і суб'єктивних факторів, притаманних процесу професіоналізації, ми й можемо по-різному трактувати зміст категорії професіоналізм.

Саме багатомірність процесу формування професіоналізму і обумовлює варіативність підходів до визначення цього поняття: через освіту, продуктивну діяльність, поведінку, самореалізацію, набуття соціального статусу. Активізація даного процесу обумовлена впливом соціальних, економічних, психологічних чинників і передбачає поетапність вирішення проблем, що значною мірою залежить від реальних умов, що склались у суспільному розвитку і здатні стимулювати або стримувати процес професіоналізації.

Саме від рівня професіоналізму правлячої еліти залежать темпи і якість всіх суспільних трансформацій на шляху модернізації як інституціональної, так і технологічної. Професіоналізм управління визначає правильний вибір стратегій, пріоритетів, тактики розвитку. Професіоналізм виконання забезпечує оперативність та ефективність вирішення конкретних завдань цього розвитку.

Отже, спрямування і динаміка суспільного розвитку безпосередньо пов'язані з професіоналізмом суб'єктів, задіяних в суспільних трансформаціях.

Тому від Аристотеля і до сучасних представників різних наукових галузей аналізується категорія професіоналізм як багатомірна за змістом, взаємозв'язками і взаємовпливами, що виникають в процесі спеціалізації діяльності та її організації і надають професіоналізму значної соціальної ваги.

Література:

1. Маркс К. Капитал. – Т. 1. // Маркс К., Энгельс Ф. Соч. 2-е изд. – Т. 23.
2. Спенсер Г. Синтетическая философия / Г. Спенсер. – К., 1997. – 158 с.
3. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Метод социологии / Э. Дюркгейм. – М.: Наука, 1990. – 433 с.
4. Вебер М. Избранные произведения / М. Вебер. – М.: Прогресс, 1990. – 298 с.
5. Парсонс Т. Система современных обществ / Т. Парсонс. – М.: Аспект-Пресс, 1998. – 367 с.